

УДК 330.341.1:331.215.3

Полінкевич О. М., к.е.н., доцент,

Линь М. М.

Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У роботі досліджена суть державного боргу, розглянуті тенденції його обслуговування, визначені соціально-економічні наслідки державного боргу. Запропоновані напрями зниження боргової залежності України.

Ключові слова: державний борг, держава, кредит, міжнародні фінансові організації, соціально-економічні наслідки.

Полинкевич О. Н., Лынь Н. Н.

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ДОЛГА НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В работе исследована сущность государственного долга, рассмотрены тенденции его обслуживания, определены социально-экономические последствия государственного долга. Предложенные направления снижения долговой зависимости Украины.

Ключевые слова: государственный долг, государство, кредит, международные финансовые организации, социально-экономические последствия.

Polinkevych O., Lyn' N.

THE IMPRACT OF GOVERNMENT DEBT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Here we study the nature of public debt, the tendencies of its services, by socio-economic effects of public debt. Directions reduce indebtedness Ukraine.

Recently borrowing government dictated primarily the need to repay and service the accumulated debt. Ability to attract funds from the domestic money market is almost exhausted. Despite the relatively low efficiency bills in Ukraine, government bonds are a necessary financial tool that with proper use can be an important source of financing government spending. The very existence of the debt not only creates real material obstacles to the dynamic development of the financial and economic system of Ukraine, but also creates negative expectations of the market.

Deserves separate consideration issues of social and economic impact of foreign debt. Thus, foreign government loans in the current period mitigate the effects of changes of fiscal policy on the level of consumer spending, savings and investments, thereby expanding the potential financial growth. At the same time state that attracts foreign capital compensation becomes a debtor other countries. This means that in the long term national product somehow reduced, and the proportion of it external debt increase. Need for external debt service will result in a direct reduction in national income of the debtor. This aspect of intellectual reflected in the theoretical concepts of American economist A. Lerner, who spent almost the first time the differentiation between internal and external debt, indicating that domestic public debt does not impose a financial burden on future generations because domestic public debt is a public asset and payments interest payments - especially the transfer problem: some members of society pay taxes, others – get this amount of money in the form of interest payments.

To reduce indebtedness Ukraine and the effective use appropriate: 1) withdraw from the state to increase the authorized capital of financially weaker banks; 2) improve the mechanisms and procedures to support bank liquidity; 3) to initiate the process of restructuring the external debt of corporate borrowers; 4) abandon the practice of monetary financing of budget deficit and comply with reasonable course of monetary policy; 5) set the maximum size of the budget deficit to a level that does not exceed 3% of GDP; 6) strengthen the role of the internal market loans in the financing of the budget deficit; 7) To the issue of savings bonds to be distributed among individuals. Best available techniques to reduce public debt is growth in exports of goods and services that facilitate the receipt of the money supply in the country as a result – revenue. However, compared with January-August 2012, according to the State Statistics Service of Ukraine reported reduction in exports at 9,1%, so the prospect for our country is unlikely.

So, following this study, we can say that the national debt - a set budget deficit for the period. The main reasons for the formation of public debt is a deficit budget and availability of funds to individuals and businesses. The problems of national debt affect a wide range of socio-economic impact of internal and external borrowing in the short and long term.

Key words: public debt, the government, credit, international financial institutions, socio-economic consequences.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах формування та функціонування ринкової економіки важливою складовою державних фінансів є державний борг.

Виникнення державного боргу є результатом фінансування дефіциту державного бюджету, який, в свою чергу, відображає перевищення бюджетних видатків над податками, зборами та іншими обов'язковими платежами до бюджету. При наявності дефіциту бюджету державою позичаються грошові ресурси, що призводить до виникнення та зростання державного боргу. Проблема полягає в

тому, що дефіцит державного бюджету та платіжного балансу, неефективний механізм залучення позик та їх використання, неврахування об'єктивних закономірностей управління державним зовнішнім боргом можуть призвести до загострення фінансової кризи і до краху фінансової системи країни в цілому. Ось чому це питання є надзвичайно актуальним в Україні.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням економічної природи та сутності державного боргу, аналізу тенденцій його розвитку була присвячена велика низка наукових праць таких вітчизняних науковців: Кондрат І. Ю. [1], Крикунова В. М., Данелюк К. М. [2], Пасько О. В. [3], Ярошевич Н. Б. [4]. Кондрат І. Ю. вважає, що для вирішення проблем накопичення державного боргу України та подолання негативних тенденцій боргової ситуації потрібно насамперед скоротити обсяги дефіциту державного бюджету України, що і є основною причиною зростання державного боргу [1, с. 215]. В. М. Крикунова і К. М. Данелюк стверджують, що розмір державного боргу безпосередньо залежить від обсягу бюджетного дефіциту. Наявність бюджетного дефіциту спричиняє зростання державного боргу, що, у свою чергу, зумовлює потребу в додаткових бюджетних витратах на його обслуговування і тим самим призводить до збільшення бюджетного дефіциту [2]. Пасько О.В. звертає увагу на те, що зовнішні запозичення спричиняють ефект чистого експорту або ефект імпорту. Використання зовнішніх запозичень впливає на підтримання високого курсу вітчизняної валюти через спрямування валютних запасів на фінансування бюджетного дефіциту. Результатом цього може стати зменшення обсягів експорту та збільшення імпорту, що зумовлює формування негативного торговельного балансу [3]. Ярошевич Н. Б. визначає, що в Україні необхідно прийняти Закон України «Про державний борг України», який повинен удосконалити процес управління державним боргом, а також сформував чітку методику розрахунку величини державного боргу і віднесення відповідних видів заборгованості до внутрішнього і зовнішнього боргу [4, с. 271]. Але разом з цим, аналіз боргового стану України потребує більш досконалого вивчення задля визначення основних стратегічних напрямків покращення боргової безпеки країни. Проте в їхніх працях не показаний вплив державного боргу на економічний розвиток країни, зважаючи на сучасний стан розвитку економіки.

Цілі статті. Метою роботи є дослідження впливу державного боргу на економіку України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування державного боргу в Україні почалося з моменту її незалежності. В Україні за роки її незалежності формування боргу відбувалося значною мірою під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків, що зумовило його збільшення.

Останнім часом запозичення уряду диктувались, насамперед, необхідністю погашення та обслуговування накопиченого боргу. Можливості залучення коштів з внутрішнього грошового ринку майже вичерпані. Незважаючи на відносно низьку ефективність внутрішньої державної позики в Україні, державні облигації є необхідним фінансовим інструментом, який при належному використанні може бути важливим джерелом фінансування державних витрат. Сам факт існування боргу створює не тільки реальні матеріальні перешкоди для динамічного розвитку фінансово-економічної системи України, а й формує негативні сподівання суб'єктів ринку. За даними Міністерства фінансів України загальна сума державного та гарантованого державою боргу України на 31 липня 2014 р. становила \$69,226 млрд., що на \$284 млн., або 0,41%, менше за показник на початок місяця, з них: 1) на сектор загального державного управління припало \$21,922 млрд.; 2) на банки припало \$17,555 млрд.; 3) на органи грошово-кредитного регулювання припало \$775 млн. 4) на інші сектори припало \$28,974 млрд. Також, згідно з даними Мінфіну, загальна сума державного і гарантованого державою боргу у гривневому еквіваленті в липні, порівняно із червнем, зросла на 15,608 млрд. грн. (або 1,9%) – до 837,445 млрд. грн. Більше 80% серед боргів України займає власне державний борг перед Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком, Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародним валютним фондом. Найбільшим кредитором України був і, вочевидь, залишиться Міжнародний валютний фонд. Понад половину платежів поточного року припадає саме на нього. Загалом за весь період співпраці з 1994 р. Міжнародний валютний фонд надав Україні кредитів на суму близько \$18,3 млрд. Станом на 1 січня 2014 р. ЄБРР зобов'язався надати €8,7 млрд. в 321 проект в Україні. На кінець 2013 р. у сумарному держборзі України на ЄБРР

припадає 0,82% та ще 0,13% гарантованих державою боргів. Європейський банк реконструкції та розвитку на відміну від МВФ надає тільки цільові кредити під конкретні проекти. Кредитна програма між МБРР та Україною на 2013–2014 рр. передбачає надання підтримки в сумі близько \$500 млн. на рік у формі інвестиційних позик. У загальному обсязі держборгу частка коштів МБРР склала 4,2% (для порівняння, аналогічна частка боргу перед МВФ – 7,45%), а у гарантованих державою боргах – 0,33%. Тягар державного боргу країни несе в собі ризик депресивного впливу на розвиток економіки через неплатоспроможність країни-боржника, втрату довіри кредиторів, зниження інвестиційної привабливості та обмеження доступу до зовнішніх джерел фінансування. У зв'язку з обмеженими джерелами покриття, надмірно розширеними функціями держави через недосконалість ринкового механізму та підвищеними потребами фінансування державних програм, порівняно високою вартістю позичкових ресурсів для України наростаюча боргова залежність стала серйозною проблемою економічного та політичного характеру. Крім того, в Україні відсутній базовий закон «Про борг», тому організація управління боргом фрагментарно регламентується у різних законодавчо-нормативних актах. У зв'язку з цим, особливого значення набуває вдосконалення механізму управління державним боргом України.

Окремого розгляду заслуговує питання соціально-економічних наслідків зовнішнього державного боргу. Так, зовнішні державні позики у поточному періоді пом'якшують вплив змін бюджетно-податкової політики на рівень споживчих витрат, заощадження та інвестиції, розширюючи цим самим фінансовий потенціал економічного зростання. Водночас держава, що залучає іноземний компенсаційний капітал, стає боржником інших країн. А це означає, що у довгостроковій перспективі обсяг національного продукту так чи інакше зменшиться, а частка у ньому зовнішнього боргу зросте. Необхідність обслуговування зовнішнього боргу призведе до прямого зменшення національного доходу країни-боржника. Цей аспект інтелектуально відобразився у теоретичних концепціях американського економіста А. Лернера, який практично вперше провів диференціацію між внутрішнім і зовнішнім боргом, вказуючи на те, що внутрішній державний борг не покладає фінансового тягара на майбутні покоління, оскільки внутрішній державний борг є

суспільним активом, а виплати відсоткових платежів – суто трансферна проблема: одні члени суспільства сплачують податки, інші – отримують цю суму грошей у вигляді відсоткових платежів. Одночасно шляхом зовнішніх державних позик можна перенести борговий тягар на майбутні покоління, оскільки за залучення зовнішніх кредитів відмова від споживання відбувається за кордоном, у країні-кредиторі, однак у майбутньому виникає тягар для країни-боржника, у зв'язку із виплатою суми основного боргу і відсоткових платежів [5]. Наслідки державного боргу призводять до істотного скорочення можливостей зростання споживання для населення даної країни, а також збільшенню податків для оплати зростаючого боргу та пов'язаних з ними відсотків. При наявності значного боргу відбувається перерозподіл доходів різних верств населення, а також витік національного капіталу за кордон. Зростання державного боргу викликає певні негативні наслідки для національної економіки. По-перше, пошуки джерел його погашення призводять до необхідності підвищення податків, що є антистимулом господарської активності (скорочення попиту, заощаджень). По-друге, відволікання грошових ресурсів обмежує можливості приватного підприємництва і зростання економіки. По-третє, виникає проблема погіршення матеріального благополуччя населення внаслідок необхідності обслуговування зовнішнього боргу. По-четверте, відбувається перерозподіл доходів на користь власників державних цінних паперів. По-п'яте, в кінцевому рахунку, відбувається підрив фінансово-кредитної системи, що загрожуватиме негативними наслідками для економіки в цілому.

Звернення до банківських структур за кредитом істотно змінює стан грошового ринку, ведучи до збільшення попиту на гроші і як наслідок – до зростання процентних ставок, тобто до подорожчання кредиту. Підприємці, вдавшись до більш дорогого кредиту, намагаються компенсувати подорожчання витрат зростанням цін. У той же час дорогий кредит пригнічує інвестиції, тому що для багатьох вони стають недоступними. У результаті в довгостроковому періоді бюджетний дефіцит веде до інфляції та падіння темпів зростання ВВП. Ринок державних зобов'язань, з якого уряд черпає ресурси для своїх закупівель, веде вільні гроші з банків. Це зменшує їхні кредитні ресурси і веде до подорожчання кредиту. Постійне використання позик для покриття дефіциту державного бюджету

веде до падіння ефективності подібного кроку. Це відбувається у зв'язку зі зростанням коштів з обслуговування державного боргу, вичерпанням вільних заощаджень населення, що створює серйозні перешкоди для приватних інвестицій. Крім економічних наслідків державний борг веде і до негативних соціальних наслідків. Одне з них – посилення диференціації населення. Диференціація населення відбувається внаслідок виплати боргу за рахунок податків. Доходи його зменшуються на величину виплачених податків. Кошти ці потрапляють вузькому колу багатіїв, раніше купили цінні папери. У результаті розрив у добробуті між верствами населення стає все більше. Головними причинами виникнення і збільшення державного боргу є: 1) хронічний дефіцит Державного бюджету; 2) перевищення темпів зростання державних видатків над темпами зростання державних доходів; 3) дискреційна фіскальна політика, направлена на зменшення податкового навантаження без відповідного скорочення державних витрат; 4) розширення економічної функції держави; 5) залучення коштів нерезидентів з метою підтримки стабільності національної валюти; 6) вплив політичних бізнес-циклів (надмірне збільшення державних видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності у виборців) та інші [6, с. 113].

Для зниження боргової залежності України і ефективного використання кредитів доцільно: 1) відмовитися від участі держави у збільшенні статутних капіталів фінансово слабких банків; 2) вдосконалити механізми і процедури підтримки ліквідності банків; 3) ініціювати процес реструктуризації зовнішніх боргів корпоративних позичальників; 4) відмовитися від практики емісійного фінансування дефіциту бюджету та дотримуватися курсу поміркованої грошово-кредитної політики; 5) встановити граничний розмір дефіциту державного бюджету на рівні, що не перевищує 3% ВВП; 6) посилити роль внутрішніх ринкових позик у процесі фінансування дефіциту бюджету; 7) перейти до випуску ощадних облігацій, які будуть розповсюджуватися серед фізичних осіб. Найкращим з існуючих методів скорочення державного боргу є зростання обсягів експорту товарів та послуг, які сприяють надходженням грошової маси в країну, як результат – надходжень до бюджету. Проте в порівнянні з січнем-серпнем 2012 р. за даними Державної служби статистики в Україні зафіксовано скорочення експорту товарів на рівні 9,1%, тому така перспектива для нашої країни є малоімовірною.

Висновки. Отже, провівши дане дослідження, можна сказати, що державний борг – сукупність дефіциту державного бюджету за певний період. Основними причинами утворення державного боргу є дефіцит бюджету та наявність вільних грошових коштів у фізичних і юридичних осіб. Проблеми державного боргу зачіпають широкий спектр соціально-економічних наслідків внутрішніх та зовнішніх запозичень як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

1. Кондрат І. Ю. Прогнозування показників державного боргу як фактора економічної безпеки України / І. Ю. Кондрат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 210–216.
2. Крикунова В. М. Державний борг України: обсяг, динаміка, структура / В. М. Крикунова, К. М. Данилюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved>.
3. Пасько О. В. Економічні та політичні аспекти регулювання державного боргу: Україна і світ / О. В. Пасько // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gero.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/894/1/6Pasko%20Держборг%20.pdf>.
4. Ярошевич Н. Б. Управління державним боргом: зарубіжний досвід та українська реальність / Н. Б. Ярошевич // Науковий вісник. – 2009. – Вип. 17.8. – С. 266–271.
5. Фінанси : підручн. / за ред. С. І. Юрій, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2010. – 611 с.
6. Кириченко О. Сучасні теорії управління зовнішньою заборгованістю / О. Кири-